

Нова образователна стратегия ще се бори с “националния nihilизъм” Боян Захариев

На 22.04.2019 г. на страницата за обществени обсъждания и консултации беше публикуван Проект на Стратегия за възпитателната работа в образователните институции /2019 -2030 г./¹. Стратегията има амбицията да се занимава с възпитанието на децата в училище, но всъщност представлява един документ, изпълнен с архивни педагогически идеи, повърхностно съдържание и терминология, използвана в миналото от авторитарни режими за гонения и репресии и от противоречиви политически лидери за разчистване на сметки с техни опоненти. Така демоните на историята и глупостта на съвременното обединяват силите си, за да дадат нова насока на българското образование. Понеже и в историята и в съвременното освен демони и глупости има и други неща се надявам нашето образование да продължи да разчита именно на тях (на тези другите неща).

Тук нямам амбицията да анализирам цялото съдържание на Стратегията, но това така или иначе би било напълно ненужно. Предполагам че тя така или иначе ще бъде приета, тъй като не е направена с цел да бъде полезна за образованието на децата, а да обслужва конюнктурните цели на национализма. Така че ще имам и много следващи поводи да я коментирам. Затова отивам направо към частта, заради която тя е била написана и към централните понятия в нея. Става дума за частта, посветена на патриотичното възпитание.

В тази си част Стратегията за възпитателната работа предвижда и „превенция на поведенческите прояви на национален nihilизъм“. Ще се спра на това понятие, тъй като според мен цялата Стратегия е написана под натиск от страна на крайните националистически среди в образованието с цел да се прокара борбата именно с това, което те са решили да нарекат „национален nihilизъм“ - въображаем враг, който се появява не за пръв път в историята в услуга на репресии, основно от системи, доктрини и политически среди, които разчитат на индоктринацията като основен подход за отстояване на идеи. Останалата част от стратегията е с повърхностно съдържание и не би заслужава особено внимание ако нямаше амбицията да стане част от училищния живот. Тя вероятно е написана само, за да се стигне до пропагандните клишета на национализма и да се легитимира тяхното навлизане в училище, за да бъдат изгонени оттам автентичното гражданско образование, критичното мислене, дебатите, обсъждането на различни мнения, сблъсъкът на идеи и въобще всички форми, чрез които ученето, включително откриването, разбирането и възприемането като свои на различни ценности става в съвременното училище.

Няма дефиниция какво представляват поведенческите прояви, които Стратегията за възпитателна работа има предвид, когато говори за националния nihilизъм. Не е трудно да си представим, че изразяването на позиция и говоренето също би могло с основание да се интерпретира като поведенческа проява. Няма и дефиниция какво означава „национален nihilизъм“. Nihilизмът е система от идеи, която коментира и интерпретира най-различни философски въпроси и обществени явления. Напомням, че различни философски течения на

1 <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=4321>

нихилизма също са европейско творение и са не по-малко част от европейската култура отколкото например християнството. Вероятно съвсем скоро те ще се окажат нежелани гости в българското училище, а това ще е много сериозна загуба за учениците.

Тъй като не знам какво включва националния нихилизъм, а в историята той е ползван като обвинение по всякакви поводи, а най-вече без повод и без нужда от обяснение, като нещо самоочевидно, реших, че е добре да надникна първо в днешния печат и в Интернет, за да видя какво ни казват по въпроса идейните съмишленици на Стратегията, а и да знам дали мога за помощта с нещо на жертвите на предстоящите гонения в училище. Накъдето и да погледнем и надясно и наляво, представа за това какви „поведенчески прояви“ могат потенциално да станат обект на превенция в училище ни дава неоконсервативния, националистически печат. В pogled.info – една от медиите, в които се използва понятието „национален нихилизъм“ - е дадено подробно описание на примерни за поведенчески прояви на национален нихилизъм, които изглеждат много подходящи за обект на превенция². Сред тях са използването на чуждици в езика, най-вече на думи и цели изрази на английски език. Следва „мутацията“ на детските имена, най-лошата проява, на която е даването на турски имена („под влияние на турските сериали“). Не по-малък израз на нихилизма е ползването на имена с английски, френски или друг произход – Пол, Доминик, Робърт, получаването от деца на български емигранти в чужбина на фамилни имена, които не носят традиционните български окончания като „ов“ и „ев“. Поп музиката (естрадата по термина, използван от автора) не подлежи на коментар. В нея почти всичко е нихилистично – заглавията на песните, артистичните псевдоними на изпълнителите, различни термини и понятия, които се ползват направо на английски. Да не забравяме честото консумиране на ястия, които не са от националната кухня, носенето на облекла, наложени от чужда мода, гледането на чужда телевизия, откриването на депозити в чужди банки.

В икономиката националният нихилизъм намира израз например в пътуванията в чужбина с туристическа цел, които ощетяват българската икономика, в откриването на сметки в чужбина, в каквото поискате друго, за що не в самата емиграция – временна или постоянна.

Следва историческият нихилизъм. За да бъде той преодолян всички исторически личности трябва да се разглеждат като канонизирани светци, не може да има различни мнения, не може да има документи, артефакти, наративи и каквото и да било друго, което нарушава единствената официална линия. Не знам как ще бъде възможно това при положение, че по много чуждоезични и български телевизии има предавания, които разглеждат историята в диалогичен и полемичен план, представят исторически личности с голям принос към световната и българската история в цялата им човешка противоречивост.

След това наред е политическият нихилизъм, който също може да бъде представен като версия на национален нихилизъм. Тук вече има безкрайно поле за действие – всички възможни политически решения, които не харесват на някого могат да бъдат представени като политически нихилизъм и техните поддръжници да бъдат обявени за врагове и подложени на превенция и преследване.

2 <http://pogled.info/bulgarski/lavinata-na-balgarskiya-natsionalen-nihilizam.95215>

Твърденията в цитираната статия може в момента да звучат несериозно, но това не означава, че утре няма да станат част от прилагането на Стратегията. Нека добавя и малко неща от мен, макар че изчерпателността на цитираната статия е впечатляваща. Какво ще кажете за нетрадиционните за нас спортове с англосаксонски имена – футбол, волейбол, в които при това някои българи се радват дори на скромните победи. Това не е ли унижително? А всички съмнителни нетрадиционни технологии в медицината, които не са измислени от българи – например ваксините? Спокойно, с този пример не сме излезли от темата, продължаваме да сме на територията на етиката, ценностите и гражданското образование.

В цитираната статия основното значение на думата „култура“ се извежда от думата култ - „(т.е. почитание, преклонение) към собствения народ, към своята страна, към националната история и природата, към висок естетически вкус“. Оставям настрана етимологичната неточност, думата „култ“ е късна употреба на латинския корен, който наистина се среща и в думата култура. Но самата дефиниция е забележителна (това го казвам напълно чистосърдечно), перфектно пасва на духа на новата образователна стратегия, дори съм учуден, че авторите на стратегията не са ѝ обърнали внимание. Аз също съм благодарен на автора ѝ за това, че ми помогна по-добре да формулирам до какво ще доведе новата стратегия.

Изкуството, например от незаменим инструмент за развитие въображението, свободата, любопитството към огромното многообразие на Европа и света ще се превърне в затворен култ. Всички елементи на културата ще се превърнат в култ, нарушаването на чийто канони може да стане, при необходимост, обект на превенция.

В съвременен контекст извън дискурса на крайната десница и на авторитарни режими, „националният нихилизъм“ се среща и в документи на крайната левица - естествено на антилибералната ѝ част. Ще дам пример с материали от Франция, идеологически свързани с френската комунистическа партия. Трябва да призная, че те са сред най-качествените на които попаднах по темата, но не виждам защо подобни идеи трябва да се превръщат в единствена доктрина на българското възпитание. Според тях националният нихилизъм е характерен както за (ляво) либералните идеи в Европа, така и за радикалния ислям, който не е нищо друго освен пост-модерна доктрина (и вероятно - практика). Сега, така да се каже е времето да се възстанови истинския патриотизъм.

Разсъждения по темата за националния нихилизъм някои намират и в произведенията на български есеисти, поети и писатели, където обаче това понятие не е използвано³. Трябва да призная, че есето, което цитирам по този повод ми хареса. Във финалната си част то цитира и разсъждения на поета Кирил Христов за скептицизма и черногледството на българите, които са интерпретирани в смисъл, че тези качества предпазват от шовинизма и омразата.

Всъщност няма нищо лошо всички тези неща да се обсъждат в училище, включително различните концепции за „националния нихилизъм“, включително използването им от фашистки и комунистически режими за преследване например на евреите, но не само. Включително в речите на Владимир Путин, в есетата на негови идеолози, в Китай, Корея,

3 <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=230&WorkID=7369&Level=1>

Япония, Камбоджа и навсякъде по света, където тази терминология е проникнала основно от Европа, често в недобри времена и с недобри цели. Децата, бездруго ще попадат поне на някои от тези примери и на много други подобни в мрежата и в съвременния свят трябва да могат да се научат да мислят автономно и да взимат важни решения. Проблемът с идеите на новата стратегия е че тя предвижда в училище някой да решава на какво да се извършва превенция, превръща в инструмент идеи, към които децата трябва да се научат да формират собствено критично отношение. Превенция от името на борците срещу „националния нихилизъм“ (каквото и да означава това) на всички възможни други идеи, на писането и говоренето извън утвърдената доктрина, които са лоши поведенчески прояви.

Стратегията смята да замени задълбоченото и критично учене на история в училище с „формиране на позитивно отношение към историята на българската нация на базата на историческо знание“. Явно според Стратегията историческото знание неизменно води до позитивно отношение към всичко и завинаги – включително към политическите убийства, атентатите, изтезанията, политическите авантюри, довели до безсмислено пожертван човешки живот, необмислените управленски решения. По тази логика понеже сме и европейци децата, трябва да развият безкритично неизменно позитивно отношение към колониалното минало на Европа, към търговията с роби и към всички видове геноцид по света, в които са участвали европейци, към всички европейски войни, към тоталитарните режими. Моето разбиране е, че едно от ярките достижения на Европа е именно създаването през Просвещението на съвременната наука, включително на съвременната историческата наука, както и способността за критично отношение към собственото минало и не на последно място за скъсване с миналото, когато това е необходимо. В Европейската светска и духовна история мога да дам много примери за скъсване с миналото, които са сред най-важните и драматични неща, които децата могат да научат за историята – от промените в Католическата църква, през Реформацията до възстановяването на немското общество след Втората световна война. Чрез тези неща Европа има позитивен образ на други континенти и там присъства във философията, културата, науката, технологиите и много други сфери. Ако това се загуби в българското училище, Европа няма как да присъства в него независимо дали сме член на Европейския съюз.

Стратегията предлага мечтана образователна платформа за популистките, разпространителите на фалшиви новини и всички (напоследък многобройни) политически проекти, които залагат на глупостта. Умението да мислиш, когато става дума за историята и да цениш документите, данните и научната аргументация са свързани с уменията нужни да разбираш критично какво става в света наоколо, да проверяваш кое е истина и кое не, да отличаваш това, което ти се иска да бъде вярно от това, което е вярно, аргументираното от необоснованото, задълбоченото от повърхностното.

Накрая не мога да не спомена, че в Стратегията няма казано нищо за пола и сексуалното образование, което е съществена част от всички форми на гражданско образование, възпитание или както предпочитате да го наричаме. Предполагам, че е коствало усилия в един подобен документ дори веднъж да не се спомене думата „пол“. Неприемането на Истанбулската конвенция явно се тълкува като ангажимент на образователната ни система изцяло да загърби сексуалното образование и да остави българските деца и юноши да учат нещата за пола така както ги научават безсловесните създания в природата. Всъщност, не трябваше да съм

несправедлив към тях, както ни показват биолозите, те имат много по-добри методи за учене от едно човешко общество, което се подаде на глупостта и демагогията.

Българската стратегия е част от тенденция за промени в други образователни системи, която или ще бъде краткотрайна, както аз се надявам, или ще бъде пагубна. В Унгария по примера на Русия се наблюдава създаването (или по-скоро възстановяването) на масови ученически движения подобни на тези, изградени по времето на комунизма, само че още по-военизирани и изцяло националистически. В Полша се демонтират част от реформите, направени по времето на Доналд Туск, които изведоха страната на челни позиции в международните тестове. Има опити историята да се преподава точно както предвижда нашата нова Стратегия - само като списък от герои за поклонение и събития, формиращи позитивно отношение. Това среща отпор от будното полско учителство. Както казва един учител, цитиран от „Дойче веле“, “моите ученици заслужават повече от това да чуват само една гледна точка”⁴. Българските учители и ученици също заслужават повече. А и не е въпрос само кой какво заслужава. Тези неща естествено си имат цена. Ако има родители, които си мислят, че няма да оцетят децата си, подлагайки ги на методите на Стратегията за възпитателна работа, те дълбоко се заблуждават. Ние сме малка страна за чиято икономика е критично важно да има хора, които могат да общуват с хора от други икономики в Европа и по света, да пътуват в търсене на партньорства и работа, да могат да разбират други култури, други модели на общуване, да могат да постигат компромиси, да са отворени към фактите и реалността, да могат да мислят и трезво да оценяват света наоколо. А не съм забелязал и не съм виждал някой сериозно да твърди, че уважението на другите да се печели със самохвалство, претенции и настояване, че всички са ти длъжни, а ти нищо не дължиш, нито съм виждал някой да сериозно твърди, че стабилни партньорства да се изграждат върху ангажимента, че ще правиш само това, което ти изнася, дотогава, докато ти изнася.

Както стана ясно, опитвам се да бъда оптимист, че сега лошото няма как да се случи. В крайна сметка учителите, които познавам подсилват убеждението ми, че нашето училищно образование отдавна е надраснало интелектуално и концептуално новата Стратегия за възпитателната работа в училище и тя няма да доведе до нищо съществено извън еднократната политическа употреба от среди, които са взели на концесия сегмент от училищното образование. Надявам се, че подготовянето на децата да бъдат добри граждани ще продължи в руслото на съвременното гражданско образование, което залага на критичното мислене и дебата, а не на остарелите методи на индоктринацията, елементарните клишета и катехизисното учене.

Но се плаша малко като погледна назад в историята и видя колко много наивни оптимисти е имало предишния път и колко малко са разбирали какво предстои и как след това безумието поглъща всичко.

⁴ <https://www.dw.com/en/turkey-hungary-and-poland-the-politics-of-school-textbooks/a-41032191>